

Marek Legutko

Uczniowie na podium

Dziecko tak lubi się śmiać, zgadywać, stawać do zawodów...
(Janusz Korczak)

Metafory egzaminacyjne

Udział w egzaminach można porównać do udziału w zawodach sportowych. W obu przypadkach wskazane jest dobre przygotowanie, intensywny trening. Liczy się wynik rywalizacji z innymi. Istotna jest też rywalizacja z samym sobą, dążenie do osiągnięcia postępu, lepszego wyniku niż poprzednio, pokonanie słabości, potwierdzenie bycia w formie. Wynik zawodnika może być odnoszony do wyników innych uczestników zawodów (pozycja na finiszu, miejsce w rankingu), może też być porównywany z normami ustalonymi dla danej grupy zawodników (np. sprawnościowe tabele punktowe). Każdy z uczestników zawodów (egzaminów) jest w naturalny sposób zainteresowany swoją pozycją w rankingu, jej poznaniu towarzyszyć może osobiste poczucie sukcesu bądź porażki. Podium i nagrody przygotowywane są dla czołówki rankingu zawodów, dyplomy, zaświadczenia i pamiątki uczestnictwa mogą otrzymać wszyscy. Standardowo, informacja o wynikach zawodów sportowych ogranicza się do prezentacji rankingów. Trudno z takich danych wywieść informacje o uwarunkowaniach (przyczynach) uzyskanego wyniku, o działaniach, które warto podjąć przed następnymi zawodami. Więcej światła w tym zakresie może dać odniesienie wyniku zawodnika do norm określonych dla jego grupy. Konieczne jest sięgnięcie po dodatkowe dane.

Udział w egzaminach można też porównać do udziału w obowiązkowych badaniach lekarskich. Standardowo, informacja o wynikach badań może obejmować komputerowe zestawienia liczbowych danych, wykresy (EKG), obrazy (USG) lub zdjęcia (RTG). Niektóre z danych zawierają odniesienia do normy (standardu). Badany może dowiedzieć się w ten sposób, które z jego wyników i w jakim zakresie odchylają się od normy. To jednak za mało, potrzebna jest synteza specjalisty, który sformułuje diagnozę i ogólnie określi stan zdrowia każdego badanego. Nie stosuje się tu rankingów. Nie ma też na ogół specjalnych przygotowań, treningów przed badaniami. W pewnym sensie, każdy z badanych jest zwycięzcą, bo wygrywa... informację o swojej aktualnej dyspozycji. Udział w badaniach lekarskich jest nierozłącznie powiązany z określeniem działań, które trzeba podjąć w związku z dokonaną diagnozą (stosowanie leków bądź udział w dalszych badaniach).

Warto być w formie intelektualnej. Gdy jesteśmy w formie, to łatwiej pokonujemy przeszkody i nawet wzmógłony wysiłek nie kończy się zadyszka. Nie ma szans na wysoką formę i wysoki wynik bez intensywnego treningu.

Wykorzystanie metafory rywalizacji sportowej przy debacie na temat egzaminów może być przydatne przy akcentowaniu powiązania wyniku egzaminu ze świadomym inwestowaniem we własny rozwój intelektualny, podkreślanie czynnika emocjonalnego związanego z rankingiem.

Warto dbać o swoją kondycję intelektualną, szczególnie wtedy, gdy szwankuje. Bez dobrej diagnozy nie można efektywnie pomóc, potrzebna jest szczegółowa wiedza na temat słabych i mocnych miejsc. Tylko wtedy można zaordynować dobre edukacyjne „antybiotyki” i „witaminy”. Wykorzystanie metafory badań lekarskich może być szczególnie użyteczne przy podkreślanie znaczenia informacji zwrotnej adresowanej do każdego egzaminowanego, wskazywaniu konieczności wykorzystania wyników egzaminu w dalszej edukacji.

Porównanie sytuacji egzaminacyjnej z zawodami sportowymi czy badaniami lekarskimi może być dobrym punktem wyjścia do refleksji nad praktyką komunikowania wyników egzaminów zewnętrznych w Polsce.

„Istotą igrzysk nie jest zwyciężyć, ale wziąć udział. Nie musisz wygrać, bylebyś walczył dobrze” – pisał francuski baron Pierre de Coubertin. Każdy z walecznych uczestników zawodów, który pokona swoje ograniczenia powinien być zauważony i doceniony, każdy ma prawo do szczegółowej, indywidualnej informacji o swoich rezultatach. Na olimpijskim podium staje trzech medalistów. Podium to także – zgodnie ze słownikowym znaczeniem – miejsce dla mówców, artystów, dla osób, które powinny być widoczne, dostrzegane, które mają coś cennego do przekazania. W tym drugim przypadku nie ma ograniczeń, jeśli chodzi o liczbę osób stojących na podium. Możemy uznać, że w sytuacji, gdy wynik egzaminu każdego ucznia powinien być dostrzeżony i wykorzystany, w uzasadniony sposób możemy posłużyć się metaforą podium przy prezentacji wyników egzaminu.

Indywidualna informacja o wynikach egzaminu

Metafora podium pojawiła się w indywidualnych informacjach o wyniku sprawdzianu diagnostycznego dla klas szóstych szkoły podstawowej, przygotowanego w OKE w Krakowie w listopadzie 2005 roku. Stopień opanowania przez szóstoklasistów kanonu kluczowych umiejętności badano z pomocą zadań powiązanych ze sobą motywem „Grunwald”.

Rozwiązania zadań sprawdzianu diagnostycznego oceniali nauczyciele, którzy uczyli szóstoklasistów (zadania oficjalnego kwietniowego sprawdzianu w klasie VI oceniają specjalnie przeszkoleni zewnętrzni egzaminatorzy). W OKE w Krakowie przygotowano dla szkół obszerne materiały pomocnicze wspomagające pracę nauczycieli oceniających uczniowskie rozwiązania. Uruchomiono serwis internetowy MOODLE udostępniający nauczycielom przykłady dobrej praktyki w ocenianiu, umożliwiający szeroką wymianę doświadczeń i uwag. Przekazano szkołom specjalnie przygotowany arkusz kalkulacyjny i powiązany z nim plik tekstowy umożliwiający, po zastosowaniu trybu korespondencji

seryjnej, przygotowanie indywidualnych informacji o szczegółowych wynikach sprawdzianu diagnostycznego dla każdego ucznia. Po wprowadzeniu do jednej z zakładek arkusza kalkulacyjnego wyników oceny prac każdego z uczniów danej klasy generował się raport dla wychowawcy i informacje dla uczniów.

Raport dla wychowawcy obejmował:

- Komentarz dotyczący możliwości wykorzystania zestawienia wyników diagnozy w klasie VI.
- Opis zadań sprawdzianu Grunwald (powiązanie ich z obszarami standardów wymagań, z grupami przedmiotów, typami zadań, zestawem szczegółowych umiejętności).
- Rozkłady liczby uczniów tej klasy w zależności od ich wyników: ogółem, według standardów wymagań egzaminacyjnych dla sprawdzianu w klasie VI, według grup przedmiotów: humanistycznych i matematyczno-przyrodniczych, według typów zadań: zamkniętych wielokrotnego wyboru (WW), otwartych: krótkiej odpowiedzi (KO) i rozszerzonej odpowiedzi (RO), dla zestawu 14 szczegółowych umiejętności w obrębie 5 standardów wymagań, dla każdego zadania w zależności od wyniku punktowego, według liczby zadań całkowicie rozwiązanych. (Dla zadań zamkniętych podano rozkład liczby uczniów wybierających dane odpowiedzi. Przedstawiono też informację o liczbie uczniów, którzy nie podjęli próby rozwiązania danego zadania.)
- Tabelę wyników poszczególnych uczniów tej klasy: ogółem, według standardów, grup przedmiotów, typów zadań, liczby w pełni rozwiązanych zadań i zestawu szczegółowych umiejętności.
- Odpowiedzi poszczególnych uczniów tej klasy dla zadań zamkniętych i punkty przyznane przez nauczycieli oceniających zadania otwarte.

Zakres indywidualnej informacji dla ucznia o wynikach sprawdzianu znacznie wykraczał poza oficjalny format zaświadczenia OKE. Poniżej przedstawiono nieco zmodyfikowany formularz tej informacji.

Zespół Szkół Nr 1 w Lubinie w raporcie dla wychowawcy zamieszczono wskazówki dotyczące sposobu analizy i wykorzystania wyników sprawdzianu diagnostycznego. Poniżej przedstawiono nieco zmodyfikowaną wersję tych wskazówek.

Indywidualna informacja o wynikach sprawdzianu

Imię i Nazwisko

Kod (oddział klasy VI i numer w dzienniku)

Sprawdzian dał okazję do zaprezentowania umiejętności z różnych przedmiotów. Sprawdzano pięć kluczowych grup umiejętności: czytanie, pisanie, rozumowanie, korzystanie z informacji, wykorzystywanie wiedzy w praktyce. Były zadania zamknięte, krótkiej i rozszerzonej odpowiedzi.

Porównaj Twoje wyniki z wynikami maksymalnymi. Zobaczysz, jaką część wymagań stawianych przez zadania tego sprawdzianu spełniasz. Od tego zależy Twoje miejsce na podium. Co najmniej $\frac{3}{4}$ punktów potrzeba, by zająć najlepsze 1. miejsce. Najlepsze 3. miejsce zajmiesz, gdy otrzymasz mniej niż $\frac{1}{2}$ punktów. Zobacz, w jakiej grupie zadań masz najlepsze wyniki, w jakiej najłepsze. Wyciągnij wnioski.

Porównaj też Twój wynik ze średnią klasy. W jakiej grupie zadań Twój wynik jest powyżej średniej klasy, w jakiej poniżej. Jakie wnioski wyciągniesz?

Sprawdzian w dniu 25 XI. 2005	maksymalna suma punktów	średnia w klasie	Twoja suma punktów	miejsce na podium
wynik ogółem	40			
Szkolne przedmioty	maksymalna suma punktów	średnia w klasie	Twoja suma punktów	miejsce na podium
humanistyczne	23			
matematyczno-przyrodnicze	17			
Kluczowe umiejętności	maksymalna suma punktów	średnia w klasie	Twoja suma punktów	miejsce na podium
czytanie	10			
pisanie	10			
rozumowanie	8			
korzystanie z informacji	4			
wykorzystywanie wiedzy w praktyce	8			
Typy zadań	maksymalna suma punktów	średnia w klasie	Twoja suma punktów	miejsce na podium
zamknięte	20			
krótkiej odpowiedzi	8			
rozszerzonej odpowiedzi	12			

Zobacz też na kolejnej stronie, jakie szczegółowe umiejętności sprawdzano zadaniami tego sprawdzianu. Zobacz, ile punktów można było otrzymać za zadania powiązane z wymienionymi umiejętnościami i porównaj je z Twoimi wynikami. Zobacz, w jakiej grupie zadań masz najlepsze wyniki, w jakiej najłepsze. Wyciągnij wnioski.

W raporcie dla wychowawcy zamieszczono wskazówki dotyczące sposobu analizy i wykorzystania wyników sprawdzianu diagnostycznego. Poniżej przedstawiono nieco zmodyfikowaną wersję tych wskazówek.

**Rozkłady liczby uczniów z daną liczbą punktów
(zajmujących dane miejsce na podium)**

Warto zwrócić uwagę na to, jaka liczba uczniów klasy wybrała poszczególne odpowiedzi w zadaniach zamkniętych, jaka liczba uczniów uzyskała 0 punktów, iłu z nich w ogóle nie podjęło próby rozwiązania zadania. Warto też przyrzeć się dokładnie rozkładowi liczby uczniów zajmujących miejsca na podium.

- Czy można wskazać takie standardy, przedmioty i typy zadań, dla których rozkład miejsc na podium jest w miarę symetryczny? Co to oznacza?
- Czy są takie grupy zadań, dla których nikt z uczniów klasy nie zajął 1. miejsca na podium? Czy są takie, dla których nikt nie zajął miejsca 3?
- Czy osiągnięcia uczniów są zróżnicowane ze względu na grupę przedmiotów czy też typ zadania?
- Konieczne jest poproszenie nauczycieli poszczególnych przedmiotów do powrotu z uczniami do zadań sprawdzianu, wskazanie wzorcowych rozwiązań, omówienie typowych i nietypowych błędów.
- Konieczne jest sprawdzenie, które zadania nie sprawiły trudności uczniom, które zadania były za trudne. Konieczna jest dyskusja w gronie nauczycieli nad przyczynami porażek i sukcesów uczniów tej klasy.
- Warto wysłuchać refleksji samych uczniów w czasie rozmowy z nimi na temat wniosków, jakie wyciągają z dostarczonej im informacji.
- Warto porozmawiać z rodzicami na temat wyników przeprowadzonej diagnozy.

Trzy obszary osiągnięć szóstoklasistów

Jednym z efektów wieloletnich badań nad wykorzystaniem wyników egzaminów zewnętrznych do określenia wskaźników edukacyjnej wartości dodanej, było podjęcie próby podziału wyników egzaminu na trzy grupy (niskie, średnie i wysokie – obejmujące po trzy kolejne przedziały staninowe) i wskazanie możliwych konsekwencji uzyskania wyniku z danej grupy dla kształcenia w kolejnym etapie. Rozkłady liczby uczniów w każdej z tych grup mogą być wykorzystane jako jeden z elementów ewaluacji pracy szkoły. W sprawozdaniach wydawanych przez Centralną Komisję Egzaminacyjną, od roku 2007, można znaleźć pierwsze próby charakterystyki sylwetki ucznia, którego wynik mieści się w danej grupie.

Tabela 1. Obszary osiągnięć szóstoklasistów w latach 2007 i 2008

Obszar wyników	Sprawdzian 2007 w klasie VI	Procent populacji 2007	Sprawdzian 2008 w klasie	Procent populacji 2008
niskie	do 20 punktów	23,5%	do 20 punktów	24,8%
średnie	od 21 do 33 pkt.	54,2%	od 21 do 31 pkt.	49,5%
wysokie	od 34 punktów	22,3%	od 32 punktów	25,9%

W komentarzu CKE, nawiązującym do wyników badań edukacyjnej wartości dodanej dla gimnazjum, można przeczytać, że

- Uczniowie, których wyniki znajdują się w obszarze wyników niskich (staniny od 1. do 3.), są **zagrożeni niskimi osiągnięciami** w gimnazjum, wymagają zatem dodatkowej pomocy.
- Uczniowie z wynikami w obszarze wyników wysokich (staniny od 7. do 9.) **dyponują znacznym potencjałem**, który w gimnazjum koniecznie należy wykorzystać.

Jeśli uporządkujemy populację uczniów według uzyskanych wyników w kolejności rosnącej i tak samo uporządkujemy zakres punktów, które można uzyskać za rozwiązanie zadań sprawdzianu, to w uproszczeniu (zaokrąglając), po zastosowaniu metafory miejsc na podium, można powyższy podział na grupy opisać tak:

- pierwsza ćwiartka populacji uczniów (niskie wyniki) zajmuje trzecie miejsce, uzyskując wyniki z pierwszej połowy zakresu punktów,
- ostatnia ćwiartka (populacji uczniów (wysokie wyniki) zajmuje pierwsze miejsce, uzyskując wyniki z części ostatniej ćwiartki zakresu punktów (w roku 2008 z 22%).

W przypadku sprawdzianu diagnostycznego z roku 2005 miejsce na podium uzależnione było od liczby uzyskanych punktów (kryterium wymagań programowych). W przypadku ogólnopolskich sprawdzianów z lat 2007 i 2008 – miejsce na podium zależy od wyników uzyskanych przez całą populację zdających. Jeśli chodzi o sprawdzian, to oba podejścia prowadzą do podobnych rozstrzygnięć, co może być dodatkowym argumentem za wykorzystywaniem tej metafory do doskonalenia sposobu prezentowania wyników sprawdzianu. Dla wszystkich egzaminów warto równolegle stosować i porównywać oba podejścia prezentacji wyników (normy wymagań i podział wykorzystujący kwartyle).

Treściowe znaczenie wyniku sprawdzianu

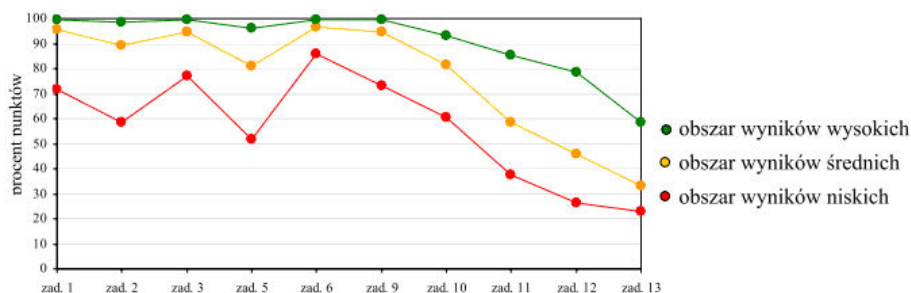
Jakie są osiągnięcia szóstoklasisty w obszarze umiejętności czytania, w zależności od miejsca na podium? W sprawozdaniu ze sprawdzianu 2008 – „Osiągnięcia uczniów kończących szkołę podstawową w roku 2008” – wydanym przez CKE, zaproponowano dosyć czytelny sposób prezentacji informacji, które mogą być dobrym punktem wyjścia przy poszukiwaniu odpowiedzi na powyższe pytanie.

Za wszystkie zadania związane z obszarem umiejętności czytania można było uzyskać 10 punktów. Średni wynik to 7,5 pkt. (75% maksymalnego wyniku). Poniżej zaprezentowano średnie punktów za zadania z tego obszaru uzyskane w całej populacji.

Tabela 2. Wykonanie zadań badających umiejętności z obszaru czytanie

Nr zad.	Uczeń:	Zadanie	Procent uzyskanych punktów
1.		odczytuje informację z tekstu popularnonaukowego	91
2.		wnioskuje na podstawie informacji zawartych w tekście popularnonaukowym	84
3.		odczytuje informację z tekstu popularnonaukowego	92
5.		porównuje dane zapisane w tabeli	77
6.		odczytuje dane zapisane w tabeli	95
9.		rozumie przenośny sens powiedzenia	91
10.		odczytuje sens (temat) wiersza	79
11.		rozpoznaje porównanie	60
12.		rozpoznaje cechy przenośni	49
13.		rozumie z kontekstu znaczenie użytego w wierszu słowa	37

Średnie punktów liczone w populacjach uczniów zajmujących poszczególne miejsca na podium przedstawiono na poniższym wykresie:

Rys. 1. Profile wykonania zadań z czytania dla trzech obszarów wyników

Uczniowie średnio uzyskujący za całość testu co najwyżej połowę punktów (wyniki niskie, 3. miejsce na podium) osiągają mocniejsze i słabsze wyniki w tych samych miejscach, co uczniowie z pozostałych grup. Zmienny jest rozstęp (różnica) między wynikami. Są zadania bardziej lub mniej różnicujące uczniów zajmujących różne miejsca na podium. Najmniej różnicuje zadanie polegające na odczytaniu danych z tabeli, najwięcej - zadanie związane z rozpoznaniem cech przenośni i zadanie polegające na porównaniu danych zapisanych w tabeli. Tylko w ostatnich trzech zadaniach uczniowie zajmujący 3. miejsce na podium mają średnio mniej niż połowę punktów. W czterech zadaniach (1., 3., 6., 9.) ich średnie osiągnięcia znacznie przewyższają połowę (są wyższe od 70% punktów możliwych do uzyskania).

Informacje zamieszczone w sprawozdaniu ze sprawdzianu 2008 mogą być wykorzystane do przygotowania syntezy, bez której – tak jak w przypadku badań lekarskich – nie można zaoferować poszczególnym uczniom pełnej diagnozy wykorzystującej wyniki ich sprawdzianu. Dopiero taka diagnoza może być podstawą do udzielenia uczniowi właściwej pomocy. Jest tu otwarte pole do głębokiej nauczycielskiej refleksji, do badań i analiz. To zadanie i wyzwanie dla diagnostyki edukacyjnej.

Bibliografia:

1. *Osiągnięcia uczniów kończących szkołę podstawową w roku 2007. Sprawozdanie ze sprawdzianu 2007*, CKE, Warszawa, maj 2007.
2. *Osiągnięcia uczniów kończących szkołę podstawową w roku 2008. Sprawozdanie ze sprawdzianu 2008*, CKE, Warszawa, 2008.